

драбина у небо (“– А по драбині, по драбині, / себе, нетяго, сам сідлай / та батогом смали по спині – / отак і попадеш у рай” [3, 109]) як метафора постійного самовдосконалення і прагнення досягти ідеалу. Услід за народною традицією (обробленою і М. Гоголем) мандрівка в пекло відбувається на спині чорта, якого вдалося обдурити Мамаю. Хитрість та кмітливість козаків часто оспівувалась у легендах і переказах завдяки протистоянню нечистій силі. Цікавим є той факт, що у потойбіччя козак потрапляє після бенкету з участю чортів – тобто з “відкритою” до неможливого свідомістю. Бурлескний характер оповіді дозволяє ставитися до власних помилок з іронією (“Казав я в Переяславі Богдану... / Так не послухав, підписався сп’яну [3, 47]); зняти напругу і пафосність моменту (“Далі я заспівав про червону калину, ... / про знедолену матір та вірну дівчину, / про коня й козака, огірки та город” [3, 22]) і водночас викликати гордість за свій народ (“На “ти” були ми з Римом та Єгиптом...” [3, 33]), привернути увагу до багатства народної культури, сміхової зокрема.

Отже, народна сміхова культура знайшла потужне втілення у романі Л. Горлача “Мамай” і як засіб викриття недоліків та вад українців, і як життєствердна стихія. Зумовлена зв’язком образу Мамаю із низовим бароко, сприяла процесу авторського міфотворення, пожвавила оповідь і позбавила її зайвого пафосу, завдяки засобам комічного увиразнила образи персонажів (завдяки їх наближенню до простих людей або висміюванню). Функціонування сміху в романі пов’язане з граничними категоріями “життя-смерть-безсмертя”, вітальністю, сакральністю й профанністю, національним міфотворенням.

Література

1. Бахтин М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса / М. Бахтин. – 2-е изд. – М. : Художественная литература, 1990. – 543 с.
2. Бушак С. Сміхова культура українського народу у творах “Козак Мамай” та “Запорожцях” Іллі Рєпіна / С. Бушак // Скарбниця української культури : Зб. наук. пр. – Чернігів, 2002. – Вип. 3. – С. 72–79.
3. Горlach Л. Мамай / Л. Горlach // Горlach Л. Мамай. Мазепа : Історичні романи у віршах / Л. Горlach. – К : Ярославів Вал, 2010. – С. 7–142.
4. Панкова Л. Сміхова культура України в контексті сучасних трансформаційних процесів : автореф. дис. на здобуття наук. ст. канд. філософ. наук / Л. Панкова. – Харків : Наукова думка, 2008. – 31 с.
5. Попович М. Нарис історії культури України / М. Попович. – К. : «АртЕк», 1998. – 728 с.
6. Родный О. Мифопоэтические универсалии европейской смеховой культуры / О. Родный // Від бароко до постмодернізму. – 2014. – Вип. 18. – С. 4–9.
7. Стороженко О. Твори в двох томах / О. Стороженко. – Т.1.– К. : Держ. вид-во худ. літ-ри, 1957. – 438 с.

Чернюк С. Л.,

кандидат філологічних наук,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПОЛІТИЧНИЙ ГУМОР “ЛІВИХ” ПИСЬМЕННИКІВ-ЖУРНАЛІСТІВ: “ПЕРЕЦЬ”, “SZPIŁKI” Й “СТЪРШЕЛ”

Сучасна англомовна “Енциклопедія гуморознавства” Сальваторе Аттардо, нараховує 1000 сторінок і містить 335 статей – зрозуміло, наскільки неосяжний теоретичний аспект гуморознавства, враховуючи й розмежування чи не розмежування з категоріями комічне, сміх і сатира (сатиричне). Оскільки йдеться про ЗМІ, то гумор розглядається в цьому дослідженні як частина організованої соціальної комунікації з передбаченою сміховою реакцією на політичні проблеми, а письменницька діяльність дозволяє припустити наявність комічного як естетичного в такій комунікації. Політична

енциклопедія (за ред. Ю. Левенця, 2011 р.) ігнорує категорію “політичний гумор”. Росіянин А. Іванюшкін у дисертації “Политический юмор как фактор взаимодействия общества и власти”, услід за А. Дмитрієвим (“Социология политического мора”) приймає визначення політичного гумору як “ставлення до політичного об’єкта, що поєднує зовнішню смішну трактовку з внутрішньою серйозністю”. Але ця дисертація, як і деякі сучасні дослідження в Україні, в некритичному захопленні Бахтіним невід’ємною ознакою гумору бачать свободу (й тому можливість гумору – ознака демократичного суспільства), а суб’єктом гумору також – умовний народ, гумористичні твори якого “сублімація агресії населення проти влади”. Про офіційний гумор радянського періоду (госюмор, за Євгенієм Добренком [3]) згадується побіжно чи не згадується.

Названі часописи організовані письменниками з соціалістичними чи комуністичними переконаннями, незалежно від часу й країни (України, Польщі, Болгарії), і проіснували цілий радянський період, тож, попри переслідування, були невід’ємною та незамінною складовою радянської влади.

Засновник “Перця” Василь Еллан-Блакитний у 1918 р. переходить із партії українських есерів до українських лівих есерів – боротьбистів – українських комуністів-боротьбистів, за визначенням підручника з історії української літератури ХХ ст. “без сумніву... однієї з найлівіших партій української революційної демократії” [1, 127], яка згодом об’єдналася з КП(б)У. 1922-го року в Харкові він організував журнал “Червоний Перець”, після виходу двох номерів якого настанала пауза й відновлено часопис було, теж у Харкові, як двотижневик (1927-1934), додаток до “Вістей ВУЦВК”, редактор Василь Чечвянський, із 1941 до 2014 відновлено вихід і в січні 2017 року ще раз відновлено. Про соціально-комунікативне значення й відомість журналу свідчить факт, що в 1943-1945 роках українські повстанці називають свій часопис “Український Перець”. Василь Еллан-Блакитний у 1922 році все більше замість ліричних поезій пише сатиру (під псевдо Валер Проноза) й у 1924-1925 р.р. видає три збірки віршованої газетної сатири (“Нотатки олівцем”, “Радянська гірчиця”, “Державний розум”). Політично-сатиричні газетні публікації – переважно не надто естетична реакція на злободенні проблеми. Художню якість і дотепність літературних пародій, написаних під псевдо Маркіз Попелястий), високо оцінив Микола Зеров. “Лівість” поглядів Василя Чечвянського, який був редактором і співредактором пізніше, засвідчена його участю в ВУСППі, що не врятувало його від розстрілу. Найменш офіційно-лівий Остап Вишня 10 років провів у таборах.

Збігнев Мітцнер – член Związku Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej OMTUR, а з 1930-го року – член Польської соціалістичної партії, разом із Ериком Ліпінським, дані про партійну належність якого не віднайдені, але очевидні, бо 1928-го року розпочинає свою діяльність карикатуристом в тижневику соціалістів „Pobudka”, і Анджеем Новіцьким [5, 193] або Зеноном Василевським (так у Вікіпедії за підручковою “Історією польської преси”) організовують тижневик „Szpilki” (власником якого є Мітцнер). Обидва згадані джерела погоджуються, що часопис, який виходив у Варшаві в 1935-1995 роках “пов’язаний із польською лівицею та Народним фронтом” [5, 193]. Збігнев Мітцнер – відомий публіцист і талановитий сатирик, неодноразово переслідуваний спочатку за свої «ліві» погляди, потім комуністичною владою, нагороджений радянськими державними відзнаками.

Найбільш суперечлива на цей момент дослідження історія створення болгарського часопису “Стършел”, засновники часопису з такою назвою вважали (вважають) часом заснування лютий 1946 р. (те ж у болгарській Вікіпедії, на відміну від англомовної, де 1886 р.), а назву, за офіційною історією створення, взято за однойменним революційно-романтичним романом Е. Л. Войніч. Але як подає найповніший бібліографічний вказівник “Български периодичен печат 1844-1944”, ще 1880-ті роки в Софії щовіторка виходив “Стършел. Юмористически лист” із редактором В. Пекарським і завданням “жалити правлячі кола”. У ХХ ст. – ще дві спроби однойменних гумористичних часописів: в жовтні 1930 р. в Попово, ред. Г. П. Харун, і знову в Софії: “Стършел. Списание за хумор, сатира и критика. Ред. Сава [Йорд.] Попов... На леви позиции, с участие главно на земеделци”. Журнал існує від 6 грудня 1940 р. до 30 квітня 1941 р.

Загальноновизнаний сьогодні “Стършел” від 1946 р. у вказівнику взагалі не згаданий. Ця суперечливість не була предметом розгляду й у найповнішій (радянській) монографії про “Стиршел” В. Велчевої [2], й у сучасному збірнику досліджень болгарського політичного спротиву Н. Христової, де згадано цей часопис [4]. Доступний для перегляду №3 “Стиршела” Сави Попова, як і біографія редактора, засвідчують його аполітичність. Зате щодо “Стиршела” з 1946-го жодних сумнівів, адже він постав як продовження друкованого органу комуністів “Щурмовак” для боротьби з часописом “Народно земеделско знаме” політичних опонентів із партії БЗНС (Болгарський землеробський народний союз). Колективізм у цьому часопису був таким фанатичним, що головний редактор замінений на “Редакторський колектив”, а традиційна передова стаття писалася будь-ким із редакції за підписом “Стършел”. Письменниками-учасниками цього колективу були Димитр Чавдаров (Челкаш), Павел Вежинов, Богомил Райнов – всі члени БКП, всі нагороджені радянськими державними відзнаками, Валері Петров, про належність якого до політичних партій інформація відсутня.

Таким чином, засновниками майбутніх єдино можливих «офіційних» радянських гумористичних часописів України, Польщі й Болгарії були талановиті письменники-гумористи; наявна політична мотивація заснування, однозначна для неоднозначного “Стиршела” й для відновлення “Червоного Перця” в 1927 р.; політичне регулювання методом “батога й пряника” в радянський час очевидне; радянські дослідники цих часописів, спираючись на відомі вислови про гумор Маркса й Леніна, не сумнівалися в їхньому значенні як зброї, спрямованої проти різноманітних ворогів у боротьбі за..., тому для коректного вивчення цих часописів необхідно спиратися на советологічні студії.

Література

1. Василь Еллан-Блакитний (1894-1925) // Історія української літератури ХХ. У 2 кн. Кн. 1: Перша половина ХХ ст. Підручник / За ред. В. Г. Дончика. – К.: Либідь, 1998. – С. 126-130.
2. Велчева В. Стършел в кипежа на политическата борба 1946-1948 / Веселка Велчева. – София : Университетско издателство «Климент Охридски». – 127 с.
3. Добренко Е. Смеховой мир сталинизма: судьба комического в героический век / Евгений Добренко // *Studia Sovietica*. Хронологія радянської культури: константи й трансформації : Вип.3 / Відп. ред. Валентина Хархун. – К. : Інститут літератури ім.Т. Г. Шевченка НАН України; Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2014. – С. 33–73.
4. Христова Н. Българският случай: Култура, власт, интеллигенция 1944-1989 г. / Наталия Христова. – София : Нов български университет. – 358 с.
5. Stradecki J. Szpilki / Janusz Stradecki // *Literatura polska XX wieku. Przewodnik encyklopedyczny*, T.2 : P-Z / Redaktorzy naukowci Artur Hutnikiewicz, Andrzej Lam. – Warszawa : Wydawnictwo naukowe PWN S.A., 2000. – S.193.

Чорній А.Л.

аспірантка,

Чернівецький національний університет

імені Ю. Федьковича

КОМІЧНИЙ ФЕНОМЕН У ПОДОЛАННІ ПРОТИРІЧ

Комічний феномен – одна з основних філософсько-естетичних категорій, що слугує для визначення та оцінки тих соціальних явищ, звичаїв, діяльності та поведінки людей, які повністю або частково не відповідають, суперечать об'єктивній закономірності суспільного розвитку та естетичному ідеалу прогресивних суспільних сил, а тому викликають засудження у формі осміяння [3, 118]. Поряд з цим, комічні елементи під час комунікації надають можливість побачити